

Het koloniale verleden van Frankrijk?

1 januari 1995

Auteurs: Jef Smolders, Yvonne Mekaoui-Jansen

Volume: 05

Nummer: ?

Pagina's: 53-58

Documenten

- [tsjip_jrg05_043.pdf](#)

het koloniale verleden van frankrijk natuurlijk wilden we voor het thema van deze tsjip ook een artikel over het franse taalgebied jef smolders en yvonne mekaoui jansen leverden twee zeer verschillende bijdragen jef smolders van martinique tot vietnam ook al ken ik geen zwarte zwanen dan betekent dit nog niet dat ze niet zou den bestaan stelt de filosoof karl popper ook al ken ik geen modern e franse romans met als thema de kolonien als verloren paradijs met daarbij de nadruk op de dekolonisatie dan behelst dit nog niet dat zo n romanin de franse literatuur niet bestaat toen me gevraagd werd over bovenstaand thema iets te schrijven schoot me niet meteen een standaardwerk te binnen daarom heb ik diverse handboeken nageslagen om te zien wat ze eventueel over het thema verloren paradijs of dekolonisatie te melden hadden de oogst was nihil dus raadpleegde ik ande ren ze wisten ook niets navraag bij diverse grote boekhandels in parijs le verde evenmin resultaat op op de afdelingen sociologie en geschiedenis had men wel een aantal werken maar romans geen waarom niet kolonien als verloren paradijs geen behoefte in het verleden is frankrijk in tegenstelling tot vooral spanje portugal en engeland er pas vrij laat toe overgegaan zich echt voor de overzeese bezittin gen te interesseren een uitzondering daarop vormt het gebied van quebec in canada e n daarmee komt men dan ook tevens bij een van die particuliere vormen van kolonialisme zoals dat door het moderne frankrijk wordt uitgedragen en zijn meest geprononceerde vorm bereikte met de gaulle s vive le quebec libre liever een culturele dominantie dan een politieke terwijl het einde van spanje als koloniale macht in 1898 met het verlies van cuba het begin betekende van een hele generatie schrijvers over dit thema vindt men nauwelijks twee generaties later als frankrijk met de capitulatie in vietna m en de onafhankelijkheid va n algerije oo k ophoud t kolonial e grootmacht te zijn over deze gang van zaken weinig terug bij de romanciers van na wo ii die hielde n zic h achtereenvolgen s voora l bezi g me t he t existentialisme he t structuralism e e n d e nouveauroman kolonie n al s verloren paradijs geen behoefte nederland met zijn gematigd zeeklimaat biedt vanzelfsprekend niet die rijke klimatologische variatie die frankrijk bij de gemiddelde ned-

erlander zo favoriet maakt als vakantieland de natuurbeschrijvingen in *Leten* en *noces* van Albert Camus kan men ook in Zuid-Frankrijk ervaren de natuur als paradijs heeft men dus dicht bij huis speelt de dekolonisatie dan geen enkele rol in de Franse literatuur eigenlijk niet vele schrijvers uit de vroegere Franse kolonien richten hun aandacht op hun negtude deze term wordt in 1939 voor het eerst gebruikt door Aimé Césaire die voor de opkomt voor de zwarte bevolking van Martinique een zelfde doel streeft ook de Senegalees Léopold Sédar Senghor na onder andere met zijn *anthologie de la nouvelle poésie nègre et malgache d'expression française* met een spraakmakend voorwoord van Sartre in 1948 de literatuur uit de overzeese gebieden krijgt zijn bestaansrecht oorlogsliteratuur de oorlog in Vietnam en in Algerije vindt natuurlijk zijn weerslag in de literatuur maar dan wel in oorlogsliteratuur voor veel ophef zorgde indertijd het toneelstuk *Le colonel Foster plaidera coupable* van Roger Vailland ook Jacques Prévert schreef in 1953 een gedicht over Vietnam *entendez vous gens du Vietnam* dit gedicht is later opgenomen in de bundel *la pluie et le beau temps* in de serie *livre de poche* p 189 het behandelt op een zeer beknopte manier in een eenvoudig taalgebruik het onafhankelijkheidsstreven van de bevolking van Vietnam in *l'opium et le baton* van Mouloud Mammeri krijgt men een goede visie van de politieke acties in Algerije vanuit Algerijns standpunt minder bekend maar het blijft een oorlogsboek met al zijn wreedheden dus niet paradijselijks hoe het paradijselijk avondland in korte tijd verandert in een schim en het echte paradijs nog steeds de Afrikaanse geboortegrond is wordt op een aantrekkelijke manier in het korte verhaal *lettres de France* in de verhalenbundel *voltaïque* van Sembène Ousmane verteld voor gevorderde leerlingen is dit beslist een aardig alternatief voor de standaardleeslijst vele actuele thema's zoals vluchtelingenopvang ghettovorming gezinshereniging en culturele minderheden komen erop een alerte en beknopte manier aan de orde hoevelen zullen met deze Afrikaanse schrijfster moeten zeggen *tour elle la France artificielle j'ai renoncé à tous mes prétendants* 54 smolders mekaoui jansen het koloniale verleden van Frankrijk Yvonne Mekaoui jansen kolonien als verloren paradijs de Maghreb komt het thema van het verloren paradijs als het gaat om de vroegere kolonien niet voor in de Franse literatuur Jef Smolders meent dat dit zo is ik denk daar anders over laten we alleen al eens naar de Franstalige Maghreb literatuur kijken waar komt die vandaan de Maghreb ofwel Noord-Afrika bestaat uit drie landen Algerije gedurende 124 jaar een Franse kolonie werd in 1954 onafhankelijk na een bloedige onafhankelijkheidsoorlog Marokko en Tunesië stonden respectievelijk sinds 1912 en 1881 onder Frans protectoraat en werden beiden in 1956 onafhankelijk onder Maghreb schrijvers verstaan we in de ruimste zin van het woord hen die er geboren zijn een Noord-Afrikaanse nationale identiteit bezitten maar ook degenen die zich ermee verbonden voelen als bron van inspiratie nostalgie of politiek engagement sinds 1945 zijn er globaal twee stromingen ontstaan ten eerste zijn er de teksten over de Maghreb die voortvloeien uit het koloniale verleden geschreven voor een Frans publiek de regionale literatuur en de koloniale roman over deze exotische provincie van de Franse literatuur binnen deze werken geïnspireerd door de Maghreb onderscheiden we *le pied noir* literatuur van gerepa-

trierde kolonisten of hun kinderen en de joodse literatuur uit noord afrika auteurs behorende tot deze twee groepen beroepen zich ondanks het feit dat ze geen algerijnse marokkaanse of tunesische identiteit bezitten toch vaak op hun maghrebijns zijn omdat ze er geboren zijn ervaren ze het land als hun moederland de pied noir literatuur met als bekendste auteurs albert camus jean pelegri jules roy en marie cardinal wordt gekenmerkt door thema's als de sterke band met het geboorteland de onmogelijke broederschap met de islamitische maghreb en de fatale mislukking van de kolonisatie deze zuidelijke literatuur is hartstochtelijk en melancholisch en wijdt zich uitgebreid aan het thema verloren paradijs op zoek naar verloren tradities de voorheen zeer hechte joodse gemeenschap in de maghreb vooral tunesie is door emigratie sterk uiteen gevallen en dreigt haar karakteristieke maghrebijnse identiteit hierdoor te verliezen binnen deze literatuur hissa rhais ryvel nine moatti memmi is medan ook steeds op zoek naar verloren tradities met nostalgie en weemoed wordt een art de vivre dat door de eeuwen heen ontstaan is beschreven slechts enkele namen en voorbeelden uit deze groepen gabriel audasio kind van franse ouders heeft verschillende perioden van zijn leven in algerije gewoond zijn passie en liefde voor dit land komen in zijn vele werken geïnspireerd door zijn herinneringen aan algerije ruim schoots aan bod de dichter claude benady geboren in tunesie schrijft vol nostalgie over zijn geboorteland tunis qu'il a quitté un jour contre son gré het 55 smolders mekaoui jansen het koloniale verleden van frankrijk schrijven is voor hem een manier om het verloren paradijs vast te houden het centrale thema in het werk van albert bensoussan algerije joodse gemeenschap wordt gevormd door de nostalgie van de verloren eenheid en de band die hij had met algerije pays de ses racines marie cardinal dochter van franse kolonisateurs uit algerije pied noir vertelt in au pays de mes racines over haar gehechtheid aan algerije de terugkeer naar haar wortels en over de passie voor haar geboorteland ten slotte beschrijft albert memmi tunesie joodse gemeenschap zijn pijnlijke vertrek uit dit land in la statue de sel en portrait d'un colonisé de ethnografische literatuur de tweede stroming die als authentieke maghreb ofwel ethnografische literatuur wordt erkend behelst de autochtone auteurs met een nationale maghrebijnse identiteit zwaartepunt van deze werken is de maghreb zelf en de maghrebijnse cultuur ook hier hebben we te maken met een grote emigratie vooral naar frankrijk en van algerijnse schrijvers die na de militaire staatsgreep in 1965 het land zijn ontvlucht de maghreb literatuur wordt gekenmerkt door haar thematiek en haar schrijfstijl grote thema's in de vaak autobiografische romans over kind en jeugd-jaren in het geboorteland zijn de onafhankelijkheidsoorlog in algerije revolutie dekolonisatie biculturaliteit als gevolg van de franse kolonisatie emigratie naar een sterk geïdealiseerd frankrijk identiteitscrisis en last but not least het verloren paradijs eenmaal geïnstalleerd in frankrijk komen de schrijvers er al snel achter dat ze te hoge verwachtingen koesterden en dat de realiteit te genvalt illusies vallen in duigen en men gaat het geboorteland weer opwaar deren en in een later stadium op haar beurt weer idealiseren de maghrebijnse roman wordt zodoende gekenmerkt door een constant nastreven van een ailleurs nostalgique dat steeds weer uitloopt op mislukkingen en teleurstellingen de basis hiervan is een

verlies van familie en sociale banden uit het veilige gemeenschapsleven van het verloren paradijs van een nationale identiteit van moeder aarde en van eenheid waardoor men zich niet volledig voelt men rouwt om het verlies van dit alles zo is kateb yacine algerije constant op zoek naar dit verloren paradijs bij er-vaart een continu gevoel van gemis yacine nedjma heeft het over une seconde rup-ture du lien ombilical een tweede breuk met de navelstreng eerst afgesneden van de warmte van de moedertaal arabisch berbers en vervolgens van de warmte van de moeder gemeenschap hij heeft zowel zijn moeder land als zijn moedertaal ver-loren de enige twee onvervreembare schatten waarvan ik toch vervreemd ben hi-erdoor raken veel hoofdpersonen aan het dwalen en dolen rond in anonimi teit je pense a mourir zegt bennilouch e ui t la statue de sel alber t memmi de dichter jean amrouche is steeds op zoek naar zijn voorvaders en het ver loren paradijs zi-jn poezie is voor hem een vorm van therapie ter genezing van d e breuk me t zij n kindertij d i n algerij e e n tunesie zij n zu s taos 56 smolders mekaoui jansen het koloniale verleden van frankrijk amrouche beschrijft in haar romans met dezelfde passie en nostalgie haar ge boorteland uit de specifieke maghrebijnse schrijfstijl spreek t ook een behoorlijke dosis nostalgie e n melancholi e di e me n voel t voo r he t geboorteland uitdrukkingen beeldspraken metaforen symboliek en zinsspelin-gen uit het arabisch en berbers klinken als muziek voortgebrach t doo r stemmen van moeders en voorvaders in je oren enkele namen van bekende schrijvers zijn dib boudjedra chraibi fares ben jelloun feraoun mammeri etc n b mouloud mam-men die verschil lende romans over de onafhankelijkheidsoorlog schreef beleeft in l opium et le baton de ondergang van zijn groene geboortedorp zijn paradijs toch wel verloren paradijs verhalen over een ver paradijs ook bij de tweede generatie maghreb schrijvers kinderen van immigranten die in frankrijk geboren zijn of er op zeer jonge leeftijd met hun ouders zijn komen wonen zie tsjip 3 4 93 en tsjip 4 1 94 vormt de maghreb als ver loren paradijs een veel voorkomend thema in de ro-mans van de zogenaamde beurs vinden we veel namen uitdrukkingen historische feiten gewoontes en traditie s ui t he t geboortelan d va n d e ouders d e auteur s geve n gee n precieze beschrijvingen van het land simpelweg omdat ze er zelf vaa k nog nooit zij n geweest maa r voor he n is algerije marokk o of tunesi e altijd aanwezig en niet los te maken van hun ouders die er met geuren en kleuren en vo l weemoe d over vertellenj n sommig e gevalle n zie t zelf s d e tweed e generatie dit verre paradijs als een streven in de hoop er ooit nog eens naar terug te keren verwijzingen naa r het land va n herkomst gekenmerk t doo r de wann e e n nostal-gische toon slaan altijd op een ver verloren paradijs deze nostalgie voor het land van herkomst en de zoektocht naar een identiteit resulteren vaak in een reis naar dit paradijselijke land deze zoektocht naar de wortels eindigt vaak in een dubbele teleurstelling een desillusie ten eerste omdat de werkelijkheid vaak anders is dan de mooie geidealiseerde verhalen van d e ouder s di e e r vaa k va n drome n ooi t no g een s teru g t e keren bovendien worden deze jonge beurs ter plekke gecon-fronteerd met het feit dat z e uiteindelijk mee r frans zij n da n maghrebijns e n e r eigenlijk k nie t thuishoren ze worden er voor buitenlander als rijke immigré uitge-maakt en verwesterd als ze zijn kunnen ze zich niet aanpassen aan de plaatselijk e cultuur en gewoontes eenmaal terug van dit avontuur besluiten ze dat hun

toekomst in Frankrijk zal liggen maar het geboorteland van hun ouders zullen ze ondanks alles een warm plaatsje in hun hart toekennen verloren maar ondanks dat gekoesterd het paradijs uit de verhalen van hun ouders nogmaals Afrika wat betreft de Franstalige literatuur uit de Antillen wil ik nog een kleine aanvulling geven op voorafgaand artikel de Antilliaanse roman is over het algemeen gegaan de schrijver wil het 57 Smolders Mekaoui Jansen het koloniale verleden van Frankrijk wettig gezicht van zijn land doen kennen een van de vier grote thema's binnen deze literatuur naast het verleden slavernij ideëvooroordelen liet leven op het platteland dat op verleidelijk en schilderachtige manier wordt weergegeven door exotische en regionalistische schrijvers vormt het thema Afrika Afrika is het verloren land en het droomland de baarmoeder waarin de zwarte zich vindt zoals hij was voor de slavernij p36 de open plek René Maran Guyana werd al in 1921 geïnspireerd tot het schrijven van zijn roman Batouala prix Goncourt na de ontmoeting met zijn moederland Afrika ontmoeting met een verloren paradijs zokende ik dus in tegenstelling tot Jef Smolders wel wat zwarte zwanen ofwel Franse literatuur met als thema de kolonien als verloren paradijs een boeiend onderwerp waarover nog veel meer te zeggen valt bronnen Conde Maryse de open plek over Franstalige literatuur uit de Antillen in de Knipscheer Haarlem 1984 *Jeux de la littérature maghrébine* d'expression française que sais-je? presses universitaires de France Paris 1992 Mekaoui Jansen Yvonne *Jeune génération algérienne en France* expressions littéraires n° 11 v. 100-110 Utrecht 1993 Memmi Albert *Écrivains francophones du Maghreb* anthologie Seghers Paris 1986 58